

בעין אשר ביזרעאל

מאת

מ. נאור

לפסוק בשמ"א כ"ט 1: "ויקבצו פלשתים את־כל־מחניהם אפקה וישראל הונים בעין אשר ביזרעאל" ניתנו שני פירושים:

(א) הפרופ' מ"צ סגל¹: "כ"ח 1—2 הוא המשך של הפרק הקודם, כ"ז, מתולדות דויד, ובו אנו נמצאים בארץ־פלשתים, בזמן הכנות צבא הפלשתים למלחמה בישראל. הסיפור המהיר, שבא אח"כ על הפגישה האחרונה בין שאול ושמואל (כ"ח 3—25), שייך לתולדות שמואל, ובו אנו נמצאים בקרבת בקעת־מגידו, בלילה שלפני המלחמה האיומה בגלבוע (כ"ח 19). בפרק כ"ט אנו חוזרים לאחורינו גם במקום, גם בזמן, ואנו נמצאים כמה ימים לפני מעשה בעלת־האוב ובצבא הפלשתים במסע מאפק ליזרעאל (כ"ט 1, 11)". — הפרופ' סגל ציין את החזרה "לאחורינו" במקום ובזמן לגבי פלשתים (המסע מאפק ליזרעאל לעומת חנייתם בשונם — כ"ח 4), ובזמן — לגבי ישראל ("כמה ימים לפני מעשה בעלת האוב", לעומת מעשה בעלת־האוב שבפרק כ"ח), אבל לא את החזרה במקום לגבי ישראל, כי "בעין אשר ביזרעאל" של כ"ט 1 נראה לו צפונה מן "בגלבוע" של כ"ח 4; שהרי במקרה זה לפנינו התקדמות מן הגלבוע אל העין, ולא חזרה "לאחורינו"; ומן הדין שתהיה חזרה במקום גם לגבי ישראל, בהקבלה לחזרה במקום לגבי פלשתים. ייתכן, כמובן, גם פירוש אחר, שנקטתי בו לפני כמה שנים²: "שאול מבין את הסכנה הנשקפת לישראל (ראה כל האמור לשופ' ד' 5 בסוף), ויורד אל עמק־יזרעאל, למען הגן עליו. מן 'העין אשר ביזרעאל' יסוג שאול אל הרה־גלבוע, ר' לכ"ח 4". עכשיו נראית לי יותר התקדמות מן "העין אשר ביזרעאל" אל הגלבוע, ולא נסיגה, כנ"ל. הכל תלוי בפירוש אשר ינתן לכתוב הסתום "בעין אשר ביזרעאל".

(ב) מחברה של רשימה זו²: "בעין אשר ביזרעאל — יזרעאל היא עיר (ר' ליהו' י"ט 18), אשר על שמה ייקרא עמק־יזרעאל (ר' ליהו' י"ז 16 ולשופ' ז' 33), הוא האיזור יזרעאל (ר' לשמ"ב ב' 9). העין אשר ביזרעאל יכולה להיות העין אשר בעיר יזרעאל... ויכולה להיות העין אשר בעמק־יזרעאל. אם לקבל את הפירוש השני, מסתבר, שהכוונה לעין מפורסמת מאוד, אשר אחת היא, ואין דומה לה, בעמק ההוא; ואין זאת אלא עין־הרוד, המעיין אשר עליו הנה גם גדעון לפני מלחמתו במדינים — ר' לשופ' ז' 1".

1. מ"צ סגל, ספרי שמואל, ירושלים 1956, עמ' ר"ב.
2. מנחם נאור, המקרא והארץ, תל־אביב, חלק שני, תשי"ד, לשמ"א כ"ט 1.

כן מעיר הפרופ' סגל³: "בעין— הוא, לדעת המפרשים, עין־חרוד (שופ' ז' 1), בתחתיתו הצפוגית של הגלבו, כשלושה ק"מ דרומית־מזרחית מירעאל. אך קצת קשה, שהיה צריך לומר: 'על העין' (שופ' שם; בר' ט"ז 7 ועוד). 'בעין' נראה כשם מקום, ולכן יש סוברים, שמעיקרו 'בעין'... / בהשמטת השם. ואמנם יש כ"י של השבעים, שגורסים 'בעין־דאר', אבל היא רחוקה ביותר מן הגלבו.".

הרצוה להסתפק בפירושי הראשון (ראה למעלה) לא יקפיד בניב "בעין", כיעל־כן נאמר גם בשמ"ב י"ז 17: "עומדים בעין־רוגל", אבל גם אני הזרחתי בי ממנו, כאמור, והנני נוטה לסברה, ש"בעין" מציין שם מקום. עין־דאר לא רק "רחוקה ביותר", כדברי פרופ' סגל, אלא היא גם צפוגית לגלבו, ולא היה כל טעם בהליכת שאל לשם מלכתחילה, כדי לסגת אל הגלבו; ומה גם שרצויה לנו התקדמות מן "העין" אל הגלבו, שתקביל להתקדמות פלשתים מאפק ליורעאל, כאמור למעלה. אם נרמזו בתיבה "בעין" מקום, הרי צריך מקום זה להיות דרומית לגלבו.

אפשר שהסומך "דאר" לתיבה "בעין" שבגרסת השבעים אינו אלא תוספת מבראת של המתרגם, אך אולי זו היא גרסה משובשת (בהשפעת פרק כ"ח) של סומך, שהושמט בנוסח המסרתי. כן הושמט הסומך "פרת" שאחרי התיבה "בְּנֵה־ר" (שמ"ב ה' 3) והושלם על־ידי הקרי. הואיל ונשמר בגרסת דה"א י"ח 3. וייתכן, כי התיבה "והרא" בדה"א ה' 26 שיבוש היא במקום "וערי" של מל"ב י"ז 6 וי"ח 11, ויש להשלימה על־ידי הסומך "מדי" (שם).

ויש עוד כתובים, שהושמט בהם, כנראה, שם־עצם פרטי, ששימש סומך:
 בר' ל"ו 6: "וילך אל־ארץ"; יש, אולי, לקרוא: "אל־ארץ שעיר", הקבל שם 30;
 ל"ב 4; ל"ג 14; 16. וכן בפשיטתא.
 שמ"א י"ג 22: "והיה ביום מלחמת"; יש, אולי, לקרוא: "ויהי ביום מלחמת מכמש" (כן בתרגום השבעים).

שמ"א ל' 1: "פשוט אל־נגב"; יש, אולי, לקרוא: "אל־נגב הכרתי", הקבל שם 14.
 מל"א ד' 19: "ונציב אחד אשר בארץ"; יש, אולי, לקרוא: "אשר בארץ־יהודה".
 כי כבר הובאו קודם־לכן שנים־עשר הנצבים, ואילו לארץ־יהודה נציב מיוחד. והתיבה "יהודה" הושמטה לפני התיבה "יהודה" שבראש הפסוק 20 (הפלוגראפיה), וכן בתרגום השבעים.

מל"א ט' 18: "ואת־תדמור במדבר בארץ"; יש, אולי, לקרוא: "במדבר, בארץ־חמת", הקבל דה"ב ח' 4.

יחז' מ"ז 19; מ"ח 28: "נחלה אל־הים הגדול"; יש, אולי, לקרוא: "נחלה מצרים", הקבל במ' ל"ד 5.

דה"ב כ"ה 20: "למען תתם ביד"; יש, אולי, לקרוא: "ביד יואש", וכן בנוסח לוקינוס.

אבל אם נניח, שאמנם הושמט סומך לתיבה "בעין", ואם המקום המבוקש צריך

3. שם, עמ' רי"ט.